

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1947. G. 21. NOVEMBRI Nr. 47 (149)

ZEM PADOMJU DEMOKRATIJAS KAROGA

Visa padomju tauta ar lielāko paclātību un sajūsmu atzīmēja Oktobra socialistiskās revolūcijas 30. gadadienu. Tā bija visas mūsu tautas lielākā svētku diena, kad ikviens mūsu zemes pilsonis dziļāk nekā jebkad izjuta savas socialistiskās dzimtenes dzižumu un spēku, tās skaistumu un neuzvaramību. Strādnieks — fabrikā un rūpnīcā, zemnieks — padomju zemes laukos, zinātnieks — laboratorijā lielos socialistiskās revolūcijas svētkus sagaidīja ar vērsmības pilnu darbu savas tautas un dzimtenes tālākā uzplaukuma vārdā. Uz šo dižo darbu padomju cilvēku iedzīsmīna lielais laiks — socialisma laikmets, kas mūsu zemes darba lauku miljoniem devis visplašākās dzīves tiesības, audzinājis viņus komunisma garā.

Visa padomju tauta Oktobra revolūcijas 30. gadadienā dzirdēja biedra Molotova padomju cilvēkam vēlītās vārdus:

«Socialisms dziļi iegājis visā mūsu dzīvē. Padomju varas apstākļos jau izsūgusi jauna paaudze, kas sāk izpiest savus ērģļa spērnus.

Jāatzīst, ka mūsu revolūcijas svarīgākais iekarojums ir cilvēku jaunā gārigā seja un idejiskā augšana par padomju patriotiem. Tas attiecas uz visām padomju tautām, tiklab uz pilsētām, kā arī uz laukiem, tiklab uz fiziskā darba darītājiem, kā arī uz gārigā darba darītājiem. Tas patiešām ir Oktobra revolūcijas lielākais panākums, kam ir pasaulvēsturiska nozīme.»

Tādā cilvēki varēja izpaugt un izvērdoties vienīgi mūsu zemē, zem padomju demokrātijas neuzvaramā karoga, zemē, kur tautu iedzīvotājiem un vada neskaitāmās kaujas ar dzimtenes ienaidniekiem rūdīta Lenina-Stalīna partija, kuras priekšgalā atrodas mūsu laikmeta lielākais cilvēks — biedrs Stalīns. Tādus cilvēkus varēja izaudzināt vienīgi padomju sabiedriskā un valsts iekārta, kurai nav līdzīgas valsts pasaulē.

Visa latviešu tauta pašlaik lielā pāclūmā gatavojas vietējo Padomju vēlēšanām. Tas ir izcils notikums mūsu republikas darba lauku dzīvē, kam ir vislielākā politiskā nozīme. Vietējo Padomju vēlēšanas, kas notiks 1948. g. 18. janvārī, lieku reizi parādīs padomju cilvēka lielās politiskās tiesības, viņa neaprobežotās iespējas piedalīties socialistiskās valsts celtniecības darbā. Vietējās darba lauku deputātu Padomes mūsu republikas darba laudis ievēlēs vairākus tūkstošus deputātu, vēlēšanu sagatavošanā un realizācijā piedalīsies vairāki desmiti tūkstoši cilvēku. Tauta no sava vīdus izraudzīsies par deputātiem labākos mūsu republikas pilsoņus — tās, kas ar savu pašizliedzīgo darbu — fabrikās un rūpnīcās, padomju laukos, sabiedriskās un kultūras iestādēs rāda priekšzīmi visiem darba darītājiem, kas visus savus spēkus atdod mūsu dzīves tālākam plaukumam, kā vislabāk aizstāvēs tautas intereses, cīnīsies par mūsu tautas saimniecības un kultūras līmeņa tālāku celšanu, par komunisma uzvaru mūsu zemē. Tautas levlētie pārstāvji vietējās Padomēs — stacionārieši, kultūras, mākslas, zinātnes, sabiedriskie darbinieki — lieku reizi parādīs padomju demokrātijas spēku, to, ka visa vara padomju valstī pieder darba tautai, ka tā veido savu dzīvi, savu nākotni. Šīs tiesības tai nodrošina Stalīna Konstitūcija — mūsu dzīves pamatlikums.

Pirms padomju varas nodibināšanas latviešu darba tauta nevarēja cerēt uz tādām tiesībām. Vai visu vērtību radītais darba cilvēks buržuāziskās iekārtas apstākļos varēja saņemt, ka viņš varēs piedalīties valsts dzīves pārvaldē? Taču ne. Tie, kurus tauta izvēlēsies par saviem deputātiem vietējās Padomēs, par savas dzīves vadītājiem, buržuāziskās Latvijas laikā bija izmesīti no sabiedriskās un politiskās dzīves. Par darba lauku tiesībām viņi varēja cīnīties vienīgi dziļajā pagrīdē, pulcējoties zem boļševiku partijas cīpas karogiem.

Katrs brīvs un atklāts vārds toreiz nozīmēja cietumu, vajāšanu. Pluokrātiskajā Latvijā visa vara atradās darba tautas ienaidnieku — bankiešu, nampašnieku, lieltirgotāju, fabrikantu, budžu rokās. Viss valsts pārvaldes aparāts kalpoja viņu interesēm. Darba tauta bija tā, ko šie nekādi izmantotā, atņēma visas

tās darba augļus, mēģināja visādiem negēligiem līdzekļiem klusināt patiesās baistas, Nosaukums «demokrātiskā Latvija» toreiz bija vajadzīgs, lai krāpētu tautu. Kādā savā dzejas uzmetumā Leons Paegle ar iznīcinošu ironiju un sarkasmu sāka par toreizējo saeimu un «demokrātijū»:

Brīvi lai saeimu izvēlēt varētu,
nemiera gādniekus — aroda strādniekus
cietumā, cietumā simtus un simtus!
... Sievas un bērni bez gādniekiem
raud,
rudena lietū pa lielceļiem klizdami;
pārklīdzot visus tos centībā
svīzdami:

demokrātijā, demokrātijā!
Tāda bija šī «demokrātijā», no kuras ar riebumu novērsās latviešu tauta, cīnoties par istu demokrātijū — padomju demokrātijū, zem kuras karoga šodien latviešu tauta soļo no uzvaras uz uzvaru.

Latviešu tauta tāpat kā visas mūsu zemes tautas ir lepna un laimīga, ka dzīvo socialisma valstī ar visdemokrātiskāko valsts iekārtu pasaulē. Šīs mūsu valsts un sabiedriskās iekārtas labad padomju tauta Lielajā Tēvijas karā nebēja par grūtu, aizstāvēt savu socialisma zemi pret fašistiskajiem ieburcējiem. Tagad padomju laudis ar milzīgu radošā darba sajūsmu veic milzīga apmēra dzīves atjaunošanas un jaunciešanas darbus. Ar katru dienu rodas smiti un tūkstoši darba varoņu, novatoru, kas drosmīgi ļauj novērojušās darba normas, katrs darba cēlīns dara bagātākas mūsu pilsētas un laukus, dod jaunās lietišķās kultūras vērtības. Šais panākumos — padomju demokrātijas spēks, kas pacēlis visu mūsu dzīvi neredzēti augstā līmenī.

Ik diena mums nes jaunās vēstis par darba lauku neapskauzamo dzīvi kapitalistiskajās zemēs. Tur reakcijas spēki dara visu, lai apspiestu darba cilvēkus, atņemtu viņiem tiesības piedalīties valsts politikā un saimnieciskajā dzīvē, lai pašā laikā dziedot slavas dziesmas Rietumu un Amerikas «demokrātijām». Bet padomju cilvēks zina šo «demokrātijū» nāgotos papēžus, saprot šo «demokrātijū» reakcionāro dabu, ko nevar paslēpt zem tukšām un demagogiskām jaunā kara kūdītāju kļaidīgām par cilvēka brīvību. Kapitalistisko valstu darba laudis nemitīgi cīnās par savām tiesībām. Viņu cīņu karogs nav un nebūs Rietumu valstu vai amerikāņu «demokrātijū» karoga. Viņu skati ir vērsti uz vareno Padomju Savienību, tainības un brīvības zemi, kur darba lauku miljoni zem padomju demokrātijas lepnā karoga iet preti komunistiskajai nākotnei. Darba laudis kapitalistiskajās zemēs lepojas ar mūsu sasniegumiem, sadzīp mūsu uzvaru soļus, rod tautis spēkus un iedvesmi cīņā pret apspiedējiem. «Lielā Oktobra Socialistiskā revolūcija atvērsi acis tautām, ka kapitalisma mūžs tuvojas beigām un ka pavērti droši ceļi uz vispārēju mieru un uz tautu lielu progresu. Zem imperialistu kājām grūlojas zeme, un viņu drūdzināš pūles neglābs kapitalismu no tuvojošās bojā ejas. Mēs dzīvojam laikmetā, kad visi ceļi ved uz komunismu» (Molotovs).

Šais vārds izpaužas socialistiskās dzimtenes varenībā, tās nesalaužamais spēks, kas gūts, ejot pa ceļu, ko apmirdz Stalīna Konstitūcija — visdemokrātiskākā konstitūcija pasaulē.

1948. gada 18. janvāris būs visas latviešu tautas svētku diena. Vietējo Padomju vēlēšanas vēlēreiz aplicinās padomju demokrātijas spēku un diženumu, padomju cilvēku morāli politisko vienību.

Gatavoties šai dienai ir ikviens padomju pilsona pienākums. Ir jāpanāk, lai mūsu ideoloģiskās frontes darbinieku — rakstnieku, mākslinieku, kultūras darbinieku vidū — nebūtu neviena, kas paliktu ārpus sagatavošanās darba vietējo Padomju vēlēšanām. Tas nozīmē, ka ikviens rakstnieks, mākslinieks, ka pienākums ir radīt vēl ciešāku saikāri ar darba laudim, radīt mākslas darbus, kas vēl vairāk celtu viņu politisko aktivitāti, palīdzētu gūt jaunās darba uzvaras, vēl ciešāk saliedētu viņus ap padomju valdību, boļševiku partiju un padomju tautu lielo vadoni, visdemokrātiskākās konstitūcijas pasaulē radītāju — biedru Stalīnu.

Rakstnieku līdzdalība vēlēšanu kampaņā

Vietējo Padomju vēlēšanām rosti gatavojas visi Padomju Latvijas darba laudis — strādnieki, zemnieki un inteliģence.

Aktīvu līdzdalību vēlēšanu kampaņā ņems arī Latvijas padomju rakstnieki.

Vairāk nekā četrdesmit rakstnieki: Brutāne, Žurģins, Kraulīns, Vilks, Griģulis, Grots, Talcis, Rudzītis, Damburs, Šakse, Imermanis, Sils, Čakls, R. Egle, Antropovs, Dinerē, Zadornovs, Krupņikova, Marta, Muļnieks, Maksimovs, Movčovičs, Niede, Razumņijs, Grīva, Šūmanis, Vilpijs, Klīvers, Sauleskalns, Eirkeris, Birznieks-Upītis, Keniņš, Lukāns, Vanags, Lēmanis, Rokpelniņš, Grēviņš, Kroma, Balodis, Fimbers, Sēlis u. c. sniegs savu darbu priekšnesumus un uzrunas vēlētajiem gan Rīgā, gan pārējās Latvijas pilsētās, ciematos un lauku centros.

Rīgas astoņos vēlēšanu rajonos paredzēti katrā pa pieciem rakstnieku vakariem — pavisam četrdesmit rakstnieku vakari.

Ap četrdesmit rakstnieku vakari paredzēti arī provincē.

Rakstnieki apmeklēs Cēsis, Valmieru, Līgatni, Valku, Rūjieni, Mazsalacu, Limbažus, Salacgrīvu, Ainažus, Smilteni, Apli, Alūksni, Gulbeni, Madonu, Daugavpili, Rēzekni, Ludzu, Kārsavu, Plavinas, Krustpili, Jēkabpili, Viesīti, Talsus, Valdemārpili, Dundogu, Dubultus, Sloku, Kemerus, Tukumu, Ventspili, Dobeli, Saldu, Aizputi, Grobiņu, Liepāju, Jelgavu, Aucu, Baldoni, Bausku un citus provincē centros.

Līdz šim rakstnieki jau uzstājušies trijos agitpunktos Rīgā.

13. oktobrī agitpunktā, kas atrodas Rakstnieku Savienībā, savu darbu priekšnesumus sniedza Andrejs Balodis, Jānis Plaudis un Meinhards Rudzītis. 8. novembrī Ministru Padomes agitpunktā Jānis Grots runāja par temu: «Mūsu zemes skaistums un spēks», pastāstīdams vēlētajiem sava senēdā ceļojuma iespaidus par Padomju Savienību. 18. novembrī Zinātņu Akadēmijas agitpunktā rakstnieks Edgars Damburs referēja par temu: «Padomju patriotisms mūsu literatūrā».

Baleta jauninsecējums par godu LPSR vietējo Padomju vēlēšanām

LPSR Valsts Operas un baleta teatra baleta kolektīvs, par godu LPSR vietējo Padomju vēlēšanām, baletmeistares inscenētājās H. Tangļevas-Birznieces vadībā uzscēis iestudēt izcilā krievu skaprāzā P. Čaikovska klasisko baletu «Apburta princese». Baletmeisterei inscenēšanas darbā asistē N. Gavrilova un LPSR nopelniem bagātās māksliniece A. Ozoliņa. Jaunzveduma muzikālo pusi iestudē diriģents A. Jansons, kuram šī darbā asistē koncertmeistars J. Hunchens. Skatuves ietērbu darina E. Vitols un viņa asistents — E. Dalbergs. «Apburto princesi» iestudē vairākos solistu gastīvos. Pirizrīdē — LPSR vietējo Padomju vēlēšanu dienā.

TAUTAS SKATUVES MĀKSLINIEKI

Jānis Lukaševičs Uzvarētājs No Oktobra revolūcijas 30. gadadienai vēlītās izstādes. B. Vdovenko foto

Dziesma Padomju valstij

Ne Kaukaza līdz Polaragabalam
Daudz gašu namu mūsu zemē ceļ,
Tur, svelmēti spītējot un nīknam salam,
Viss atraisis, sāk pumpurot un zej;
Ik doma lepnā izdomā līdz galam,
Lai tēraudis liecas, drūvās viņi vej,
Uz ūdeņos, kas saules vīzā mainās,
Daudz kuģu pald zem zvaigznes piecstarainās.

Šis laikmets lielas slavas apstarots,
Ap viņu brīvo tautu domas kļaujas,
Tā ne jau viss tas vieglī rokās dots,
Bet dzimīs ciešanās un nīknam kaujās,
Ar āsinim un sviedriem izkarots,
Ar darbu iegūts pārvērtības straujās;
Bij toreiz kari, trūkums, tumsa, sāls,
Kad rudens nakši dzima Padomjuvalsts.

Cik bagātā un gaismas pilnas dienas!
— No mirkļa tā jau gadu trīsdesmit.
Zem saules citur zemes nav nevienas,
Kur kā pie mums tik strauji dzīve rit,
Kam drauga prāts, šē visur sveic un cienā,
Ja uzbrukt draud, ar smagu dāri sit,
Deg visam pāri Kremļa zvaigzne tāda,
Kas tautu ļautām nakši ceļu rāda.

Tās zvaigznes gaismā mūsu dzīvei augt
Zem karoga, kas liesmains aug un plīvo,
Nevienu mirkli nenorīdams saukt
Šis lieās dienas lielos darbos dzīvot.
Mums tikai tālāk, arvien tālāk traukt
Ar Padomjzemes tautu saimi brīvo,
Nav robežu. — Mirdz kvēlā gaismā viss
Tais apuāņš, ko deva Oktobris.

Jānis Osis

Elfrida Pakule

Lilita Bērziņa

M. Ozoliņa zīm.

TAUTAS RAKSTNIEKS ANDREJS UPĪTS

Sakarā ar Andreja Upīša 70 gadu dzimšanas dienu š. g. 5. decembrī

2.

Literārā darbība no sākuma līdz pirmajam pasaules karam*)

Andreja Upīša literārie mēģinājumi sākas ļoti agri. Paša sašūta burtiņā tiek uzrakstīts pirmais stāsts, iecerēts pēc kalendārā izlasītā stāsta parauga.

Pagasta skolā sāk rakstīt dzejoļus. Pirmo palīdzību rakstniekam sniedz Purapūkes palīgs skolotājs Jēkabs Līdaka. Tas uzdāvinā Andrejam Upītim Puškina kopotus rakstus Lidakas bibliotēkā iepazīstas ar Lermontova darbiem.

Tā šie lielle krievu literatūras klasiķi kļūst par pirmo nopietno pamatu Andreja Upīša rakstniecības gaitās. Neskatoties uz Jāņa Purapūkes nevēlīgo iztērēšanu pret topošo rakstnieku, Purapūkes tomēr Andreja Upīša literatūras attīstības pirmajā posmā ir liela ietekme. Purapūke ir pirmais rakstnieks, ar kuru Upīts satiekas. Purapūkes darbos nereti atspoguļojas pagasta sadzīve un pagasta laucis, kas Upītim ir ļoti pazīstami. Pār rakstot Purapūkes garos vēstījumus, Upīts novēro, kā dzīves materiāls tiek saņemts literatūrā, un netieši apgūst literāru izteiksmi un rakstniecības tehniku.

Otrkārt, Purapūkes «sava kaktiņa, sava stūriņa» ideoloģija trūcīgā darba z mēģinājumā ir tuva. Upīts ir nepārtraukti dzīvojis līdzīgu dzimtas trūkumam un smaga darba pilnāji dzīve.

Tāpēc pie šīs ideoloģijas pieturas Upīts savos pirmajos darbos, t. i., līdz 1907. gadam.

Dešmito gadu otrajā pusē Alunana kalendāros un «Mājas Viesi» parādās stāstiņš «Izbižu pagastveča gaudas», burļu un teksta miklas, satiriski dzejoļi, skrīveriešu parunas, rakstiņš «Kā mūsu senči agrāk Vidzemē dzīvojuši un citi visdivaināka satura sacerējumi, parakstīti ar «Mežmaliešu Andrejs», «Arāju Andrejs», «Andrejs». Ar nelielu apzinātu rakstnieka biežu jau veidots tēlojums «Vētra» (1899), kas iespiests «Austruma» kalendārā.

Vēl nevarīg ir tajā pašā gadā «Jaunās Ražas» III sējuma iespiests dzejoļums «Jaunības sapni».

Tāpat kā iesācēja darbi raksturojami garie stāsti «Lielpilsētas straumē» («Dienas Lapā», 1901. g.) un «Dziruļu mantinieci» («Austruma», 1902. g.). Daudz drošāki par dzejoļumiem un garajiem stāstījumiem ir pirmie īsie stāstiņi, kuros jau izēģināts nākamais roveles meistars, piem., «Nēka liecā», «Zuši», «Bādera cepure», «Pūdera kunga dzimšanas diena» u. c.

Pirmo rakstniecības posmu, kas seko pēc šī mēģinājumu perioda, Andrejs Upīts pats mēdz dēvēt par «Zemnieciskā idealisma» periodu. To vislabāk raksturo stāsti: «Kalnā kāpēji» (1901.), «Celmnieki» (1903.) un «Krodznieks Svēdēs» (1905. g.).

Pats Andrejs Upīts par šiem darbiem izsaka: «Manos stāstos visgarām figūra visādi ideāls kalpa jauneklis, bez mēra strādīgs un pieticīgs, bet arī sevi lepns un mīlestības būšanās pārliekam šķīsts un jutīgais. Katrā gadījumā viņš sasniedz savu augstāko — tiek par saimnieku sava paša dzimtas mājās, dažreiz ar iemīļoto jaunavu kā saimnieci, dažreiz bez tās. Šis idealizētais materialisms mani bija aizņēmis ar plašu spēku... Pēc jaunacionalisma programmas es varēju atzīt tikai individuālu, visu pārvarošu darba varonību. Kolektīvie revolucionārie centieni man vēl bija sveši».

Kritizētāja realista periods Andreja Upīša literārajā darbā sākas tūlīt pēc 1905. g. revolūcijas, kad, nostājoties uz marksisma bāzes, vērojot dzīvi ar vēsturiska materialista skatu, viņš apgūst realisma metodes dzilumus. Viena darbi, patiesi atspoguļojot dzīvi, atklājot dzīves kustības likumus, ierunājās ar tādū sabiedrisku spēku, kāds latviešu literatūrā piemīt vienīgi Raiņim.

Vēsturiski materialistiskais pasaules uzskats deva rakstnieka vērojumam bruņojumu, un tas dzīvi un patiesi sāk izprast sabiedrību ar tās pretīskāpību un pieaugušo šķiru cīņu. Andrejs Upīts savot, cik sekls ir bijis viņa lauku dzīves traktējums «ceļonā» stāstos un cik naiva ir «sava kaktiņa un stūriņa» ideoloģija, kas kapitalistiskās sabiedrības pretīskāpības cēns vienārsi ignorēt. Andrejs Upīts arī saprata, ka buržuāzija šāda naiva ideoloģija ir ļoti izdevīga, ka jaunacionalisma centrs — Rīgas latviešu biedrība — šo ideoloģiju apzināti kultivē kā cīņas līdzekli pret revolucionāro proletariātu. Tādēļ arī ir dabiski, ka Andrejs Upīts vispirms norauj maskas tai sabiedrības daļai, kas grupējas ap Rīgas latviešu biedrību. Tie ir augstie latviešu kapitalisti — tirgotāji, namīpaņnieki un tās intelektuāļi — advokāti, korporēli u. c. Tieši pret šo sabiedrību vērsās šā perioda Andreja Upīša pirmās garākās stāsts «Pilsoni» (1897.).

To pašu temū turpina stāsts «Pēdējais latvietis» (1912). Abus šos stāstus bez tam arī savstarpēji viena no otra ietīstām ietīstām — A. U. Kalve, kas satīstām abos darbos.

Tomēr jau šādos ideālistiskā zemnieciskā stāstos «stāstiem Andreja Upīša literārajā darbībā attīstās kāda līnija,

kas iezīmē jau lielu realista spējas pareizi novērot dzīvi un to attēlot.

Jau sākot ar 1901. g., Andrejs Upīts publicē neliela apmēra prozas darbus, kuros, lielākā vai mazākā satiriskā aspektā, parādās dažādas sadzīves parādības — pretīskāpības un konflikti. So pretīskāpību un konfliktu nesēji ir komiski vai traģikomiski raksturi. Autors šos raksturus ir nosaucis par «mazajiem cilvēkiem». Tāda veida īsie prozas darbi vispirms parādās sākotnējo ciklos: «Mazo cilvēku stāsti» («Vārds» 1901. g.), «Austrums» 1902. g. un 1905. g.) un «Mazo cilvēku vēstules» («Pēterburgas Avīzes» lit. piel. 1902. g.).

Mazo cilvēku stāstu serijs nodarbina Andreju Upīti ilgāku laiku, un tie veido pirmo Andreja Upīša noveļu grāmatu «Mazās komedijas», kas iznāk divos sējumos 1909. un 1910. g. «Mazo komediju» varonis visur ir «mazais cilvēks». Kas ir šis Andreja Upīša «mazais cilvēks»? Vienā no noveļēm «Lielais cilvēks» autors dod šādu «mazā cilvēka» vērtējumu: «...Jā, mazie cilvēki... Dažam no tiem viena, dažam pat trīs četras īpašības, kas no padara par maziem, un citi — no galvas sākot, līdz pat zābaku papēžiem mazs...». «Ja, bij — bij daudz tādu mazu ļautiņu pasaulē. Un tas smieklīgākais tas, ka paši tie nepamaz nepazīna savas mazās īpašības, nezināja, ka tie mazie cilvēki.»

«Mazās komedijas» nes sevī kritizētāja realisma iezīmes tāpēc, ka šajos darbos autors apstrādā dzīves pieredzes materiālu un cenšas apstrādāt to objektīvi pareizi, kā to pasniedz pati dzīve, un tā ir bagātā pierādījumiem par kapitalistiskās dzīves neēdīgā.

Pie «mazo cilvēku» stāstiem var pievienot īpatnējo ciklu «Pārcilvēki». «Pārcilvēki», kā Andrejs Upīts pats nosauc «bildes un karikatūras», satur trīs stāstus: «Homo sapiens», «Reinis un Jūla» jeb: «Pārlabotais Sekspirs» un «Mūžības sferās». Šis cikls sarakstīts 1909. g., kad Andrejs Upīts, kā apzinīgs kritizētājs realists, cīnās par realisma metodi latviešu literatūrā un uzbrūk visiem latviešu literatūras dekadētiem, īpaši dekadētiem un diletantiem.

Pēc «Mazajām komedijām» nākamā noveļu grāmata ir «Nemiers» (1912.). Šajos prozas darbos, kas pēc sava rakstura ir tuvāk stāstiem un tēlojumiem, autors rāda cilvēku pārdzīvojumus uz 1905. gada revolūcijas fona. Lielie vēsturiskie notikumi grāmatā neatspoguļojas. Autors tikai meistariski atklāj dažādu sabiedrības locekļu pārdzīvojumus, kuru dzīvais cēlonis ir revolūcijas notikumi.

Pie «Mazo komediju» stāstu cikla pieder novele «Mazajā baltajā namā», kas atsedz mīļpilsoniskas dzīves tukšumu. Vēlākos izdevumos autors to arī pārvieto «Mazajās komedijās».

1915. g. iznāk Andreja Upīša noveļu grāmata «Darba laikā». Tie ir sakopotas noveles, kuras uzrakstītas no 1910. līdz 1914. gadam. Lielākajai daļai noveļu temū ir tiešāks vai netiešāks sakars ar darbu. Vismaz šīs noveles ir raksturīgākas, tādēļ tās nosaukums ņemts par apvienošanu.

Sīzēti atklāj dažādus sadzīves notikumus un līdz ar to laikmetam raksturīgu tipu galeriju. Šīs noveles attīstā tālāk to Andreja Upīša tālanta līniju, kas sākas «Mazajās komedijās». Tikai tie rakstnieka skats jau apzinīgi meklē sadzīves konfliktu cēlonību sabiedriskajā dzīvē — kapitalistiskās iekārtas pretīskāpības un negacijas. Tādēļ šīs noveles arī runā asāku un noteiktāku sabiedrisku valodu.

Bez mazās formas prozas darbiem Andrejs Upīts, jau sākot ar 1907. gadu, pievēršas romāna žanram. Jau ar pirmo soli šai virzienā viņš pasāk darbu, kas viņa tālākajā rakstniecības darbā izvērsās par augstāko virsotni, kuru varbūt vēl pārsniedz tikai romāns «Zaļā zeme».

1907. g. Andrejs Upīts saraksta romānu «Jauni avoti» (iznāk 1908. g.). Šis romāns ievada romānu serijs «Robežnieki». No sākuma Upīts «Robežniekus» iecer kā triloģiju ar trim patstāvīgiem romāniem: «Jauni avoti», «Zīda tīklā» un «Ziemeļa vējš». Triloģijas pēdējo daļu autors nobeidz tikai 1921. gadā. Bet drīz vien pēc tam rodas nodoms triloģiju «Robežnieki» papildināt ar tetraloģiju «Laikmetu griežos». Pēc Andreja Upīša projekta «Laikmetu griežos» ir «romānu virkne», kurā ir četras grāmatas: «Jāņa Robežnieka pārnākšana», «Jāņa Robežnieka nāve», «Mārtiņš Robežnieks» un «Jaunā fronte». Šis plāns tomēr gluži netiek realizēts.

Triloģijas pirmā daļa — romāna «Jauni avoti» darbība notiek pagājušā g. s. beigās. Tas ir tas pats laikmets, ko Andrejs Upīts cītādā griezienā apstrādājis romānā «Zaļā zeme». Romāna materiāls — lauki, tālāka lauku sabiedrība. Laikmets pagājušā g. s. no sešdesmitāim līdz astoņdesmitāim gadiem, ir viens no visraksturīgākajiem latviešu zemniecībā. Kapitalisma attīstība ar visām, savām sekām iespiežas Latvijas lauku dzīvē. Notiek zemniecības diferencēšanās šķirās ar pieaugušo šķiru cīņas asumu. Attīstās

Arvids Grigulis

grūntiecība. Veidojas lauku buržuāzija un lauku proletariāts. Sairst un vēstures arhīvos pārvietojas zemnieku sētas patriarhālais raksturs.

Robežnieki ir rentes mājas. Barons izsviež vece Robežnieku no mājām, ierāda tam jaunu zemes gabalu lidumā un Robežnieku zemi apšē ar mežu. Ar to atklājas triloģijas lappuses.

Robežnieku māju tradīcijas ir simtgadīgas. «Vecie jaukie paradumi» Robežniekos tiek cīnīti. Tie ir darbs, dievdarbi un visas saimes pakļaušanās saimniekam. Te sakne gīmenes despotismam.

Kapitalisma attīstība laukos ir radījusi jau arī jauno zemnieku tipu. Tas ir — Gailēns. Viņam ir sakari ar pilsētu. Viņa meita Zelma mēcās pilsētā skolā. Kapitalisma attīstība pilsētā norit daudz ātrāk nekā uz laukiem. Arī šo balsi Gailēns vairāk vai mazāk sadzird. Pie viņa pasaules izprasānas meklē atbildi uz jautājumiem tie, kuri instinkti jūt, ka vecā pasaule irēt un šķobās, piemēram, Mārtiņš Robežnieks. Līdz zināmajai pakāpei Gailēns uz šiem jautājumiem tiešām var atbildēt.

Bet tie paši spēki, kuri Gailēnu ir izvirzījuši uz vēstures skatuves, nosaka, ka tikai līdz zināmajai pakāpei Gailēns var saprast jaunās dzīves attīstību. To gan izprot viņa meita Zelma, kurai pilsētā ir sakari ar revolucionāro proletariātu. Revolucionārais proletariāts ir dzīves attīstības avangārdā, tā mērķi ir tālāk par kapitalisma pasauli, viņš gatavojas satriekt kapitalistisko pasauli, lai radītu savu — jauno, socialistiskās sabiedrības pasauli. No turienes Zelma atnes Mārtiņam domas un izpratni, ko Gailēnam nespārst, tāpat kā vecajam Robežniekam nespārst Gailēnu.

Vecajam Robežniekam ir divi dēli — Mārtiņš un Jānis. Gīmenes attieksmju pretīskāpības autors atrīsina jaunās pasaules cīņu pret atmiršo patriarhālo iekārtu, kuras tipiskākais pārstāvis, kā iepriekš aprādīts, ir tieši nabadzīgais grūntieks vai mūžais rentnieks. Cīņas centrā ir vecais Robežnieks un Mārtiņš. Jānim un pārdējam romāna personām ir vairāk blakusraksturs, kas arī tomēr iezīmē zināmas laikmeta līnijas. Jāņa uzdevums — atklāt sīkburžuāziskās intelektuāles lomu un raksturu latviešu sabiedriskās dzīves attīstībā — parādās tikai triloģijas otrā daļā «Zīda tīklā». «Jaunās avotos» vēl iezīmējas tikai izelpavedieni.

Mārtiņa meklēšana beidz ir daudz maldu. Tie viņu ved caur Gailēnu pilsētu, kur viņš ar saimniekam Podniekam atņemto sievu — savu pirmo mīlestību — cer atrast laimi. Laimes tur nav. Mārtiņa meklēšana gaitas turpinās. Viņš dodas uz pilsētu. Aizejot viņa ceļš krustojas ar vecā Robežnieka ceļu. Tēvs ir gatavs viņam piedot, ja «pazudusais dēls» atgrieztos. Bet Mārtiņš jau zina savu ceļu.

Triloģijas otras daļas «Zīda tīklā» centrā izvīstās Jānis Robežnieks. Mārtiņa Robežnieka dzīves tālākā attīstība atklāta tikai kopsakarībā ar Jāņa gaitām.

Mārtiņš izaudzis par proletariāta cīnītāju. Viņš pilnīgi iekūsis proletariāta masā un soli pa solim izvīstās par revolucionāru proletariāta vadītāju. Jānis ir kļuvis par skolotāju.

Mirklī aizrāvis no revolucionārās kustības, viņš kļūst par reneģatu un iecerās mūžkunga Meļera gīmenē. Triloģijas trešā daļa, «Ziemeļa vējš», ir vienīgais lielākais darbs latviešu literatūrā par 1905. g. revolūciju. Loti dzīvi veidots personāžu rakstnieks atklāj pilnīgu laikmeta klāstu visā sabiedriskā spēku daudzpusībā.

Romāna centrā joprojām risinās Robežnieku dzimtas tālākās gaitas revolūcijas skarbo veidā asajā brāzumā.

Jāni autors iek raksturot soda ekspedīcijas ofīcieri. «Latviešu skolotāju pavīsam ir divas kategorijas» — prāto soda ekspedīcijas ofīcieri, — mūlki un revolucionāri. Jānis ir apmierināts, ka soda ekspedīcija viņu ierindo mūlkos. Viņa krišana ir galīga.

Mārtiņa Robežnieka tēls pacēlas augstu pāri visiem revolucionāru tēliem romānā, piemēram, par kaujinieku Rosno. Mārtiņš ir lielākā veidots revolucionāra tēls visā latviešu literatūrā. Visa viņa dzīve ir atdota revolūcijai, revolūcijas cīņai līdz uzvarai. Pretēji Jānim Robežniekam viņu nesaisa nekādi seni un jaunatrsti dzimtas locekļi. «Mani brāļi ir tie, kas man blakus cīnās», — saka Mārtiņš Jānim Nealzimstamās ainās Andrejs Upīts viņu tēlo solojam saviem smagajiem soļiem pa Latvijas laukiem neuzvaramu un bezbailīgu kā pati revolūcija. Tie ir revolucionāra proletariāta soli cauri 1905. g. un 1917. g. februāra revolūcijai uz gala mērķi — Oktobra revolūciju. Tas nepārprotami izskan arī triloģijas finalā: «...Viņš nenomaldīsies. Viņa ceļš ir uz to pašu puši, uz kuru saule iet.»

Tāču Robežnieku papildinājuma romāni, ko autors saraksta buržuāziskās Latvijas laikā, sagrābo šo perspektīvo nāvērošo triloģijas finalu. Mārtiņa Robežnieks «nomaldās», runāot ar triloģijas finala vārdiem. Viņš buržuāziskās Latvijas laikā ir reneģats un departamenta direktors.

Revolucionārais proletariāts, kas va-

dēja 1905. g. revolūciju, izkaroja sev Oktobra revolūciju un sāka ceļt socialismu. Latvijā revolucionārais proletariāts strādāja bīstamo pagrīdes darbu un ar lielu drosmi dragāja buržuāzijas varu Latvijā, līdz 1940. g. arī Latvijā nodibinājās Padomju iekārtā. Latviešu revolucionārais proletariāts «penomaldījās» ne uz mirkli.

Ja Mārtiņš Robežnieks līdz 1905. g. revolūcijai, t. i., triloģijā pārstāv revolucionāro proletariātu, tad realisma likums nosaka, ka viņam arī savā tālākajā attīstībā jāatspoguļo latviešu revolucionārais proletariāts. Mēs redzam, ka Robežnieku papildinājuma romānos tas valrs nenotiek. Mārtiņš Robežnieks savā raksturā te nes kādas citas sabiedrības grupas īpašības, proti — oportunistu un revolūcijas nodevēju īpašības. Autors ir mainījis tipizācijas materiālu. Triloģijā Mārtiņš pārstāv revolucionāro proletariātu, papildinājuma romānos — reneģatus. Skaidrs, ka mums te ir darīšana ar diviem, pilnīgi citiem Mārtiņiem Robežniekiem. Ši kolīzija izskaidrojama ar to, ka Andrejs Upīts, dzīvodams buržuāziskās Latvijas apstākļos un redzot visapkārt dīžojušies 1905. g. revolūcijas reneģatus un līdzgājējus, pazaudēja no acīm to izcejas materiālu, kurš viņam kalpoja Mārtiņa veidošanai triloģijā. Tas rakstniekam traucēja isto realistiķi pareizo Mārtiņu Robežnieku saskatīt vai nu buržuāziskās Latvijas pagrīdē, vai nu aiz stingri apsargātās Padomju Savienības robežās.

Mārtiņš Robežnieks reneģats nedrīkst atņemt latviešu literatūrā Mārtiņu Robežnieku — revolucionāru — patiesu cīnītāju, kas triloģijā sevī nes raksturīgākās revolucionāra proletariāta pazīmes. Tādēļ triloģija metodoloģiski vienmēr ir jāskir no papildinājuma romāniem.

Triloģijai «Robežnieki» kā laikmeta epopeja ir milzīga nozīme. Tā māca pazīt mūsu tautu, vērtēt sociālo spēku attīstību un cīnīt un izprast mūsu revolucionārās tradīcijas.

Robežnieku papildinājuma romāniem mazāka nozīme.

Romānā «Vecās ēnas» rādīta Mārtiņa un Jāņa Robežnieka jaunība. Tas vairāk pieskaļtāms jaunatnes literatūras žanram. Loti bagātīgi izlietoti autobiogrāfiski materiāli.

Romānu «Jāņa Robežnieka atgriešanās» un «Jāņa Robežnieka nāve» galvenā vērtība ir tā, ka tie Andrejs Upīts atmasko buržuāziskās Latvijas izdaudzināto agrārreformu un pierāda, uz kādiem koruptīviem pamatiem tā būvēta.

Robežnieku papildinājuma romānos Andrejs Upīts saskata arī tos spēkus, kuri cīnās pret buržuāzisko Latviju, saskata komunistiskās partijas spēkus pagrīdē. Tie iezīmējas Jāņa Robežnieka dēla Viļa tēlā, bet gan tikai iezīmējas. Sprīžot pēc plāna, tetraloģijas 4. daļa «Jaunā fronte» arī būtu veilita tieši šo spēku atklāšanai visā pilnībā, bet tā nav uzrakstīta.

1910. gadā «Jaunajā Dienas Lapā» parādās Jauns Andreja Upīša prozas darbs «Andreju vakara odiseja», bet «Dzimtenes Vēstnesi» — «Nāids». Tās bija romāna «Sieviete» divas pirmās daļas.

Romāns kā savā idejā, tā apdarē bija kaut kas pilnīgi jauns latviešu sabiedrībā. Autora centrālās nodoms ir — parādīt sievietes nozēlojamo stāvokli kapitalistiskajā iekārtā. Tur sievietē ir darba kustības vai alkātīgu baudu objekts, vai arī abi kopā.

Romāns «Sieviete» ir viens no tiem Andreja Upīša romāniem, kur autors ne tikai atmasko kapitalistiskās dzīves neēdīgā, bet temas robežās atklāj arī skaidri un nepārprotami nākotnes dzīves perspektīvas, šajā gadījumā sievietes stāvokli socialistiskajā sabiedrībā.

Aizrautīgi jaunais revolucionārs aielna Elzu arī no buržuāziskās pasaules citā dzīvē: «Es jūš ievēdīju citā pasaulē — plašā, gaišā pasaulē. Tur jūš vispirms būsat biedrs blakus vīrietim, strādnieks, liela darba darītājs un pēc tam tikai sievietē...»

Radiņecīgs pēc sava nolūka romānam «Sieviete» ir Andreja Upīša romāns «Zelts» (1914.). Seksuālo kaislību vietā šajā romānā autors atsedz bagātības kaislības neēdīgību un līdz ar to atmasko naudas pasaules tumšās aizkulises.

«Ceļu! Nauda brauc!» — sauc Svellis, drāzoties savā automobilī. Tas ir strupceļš, pa kuru drāžas kapitalistu automobilis. To meistariski parāda Upīts savā romānā «Zelts».

Andreja Upīša lielā darba celiena sākums iekrīt mēlnajā reakcijas periodā pēc 1905. gada revolūcijas sakāves. Revolucionārajam uzplūdamam seko atplūdi, kuru raksturīgākā pazīme ir reneģatisms. Revolūcijas līdzgājēji atkrita un visiem līdzekļiem kratījās nost no savas darbības revolūcijas periodā. Savam reneģatismam viņi meklēja visādas izkrsētas maskas. Populārākās no šīm reakcionārajām reneģatu maskām bija mistifikācija ar «sava revolūciju» un cīņa par individuālo brīvību, kuru it kā apbēroģot marksisms. Šas uz ātru roku izkrsētos melnos reakcijas karogus, nesa sev pa priekšu — visi dekadenti.

Viens no lielākajiem Andreja Upīša nopelniem ir tas, ka viņš bez žēlīgābas atmaskoja visus šos reneģatus un reakcionāros elementus, vēltījot šim mēr-

kim lielu skeitu savu darbu, gan prozā, gan dramaturģijā, gan kritikā.

Tam vēltīts arī viņa romāns «Reneģati» (1915.).

Ar šiem saviem prozas darbiem Andrejs Upīts pilnīgi pārvērtā latviešu literatūru. Realisma metodi viņš no naivā vērotāja realisma pacēla visaugstākā pakāpē, kāda piemīt realismam kapitalistiskajā sabiedrībā — kritizētāja realisma. Ar to viņš nesaudzīgi atmaskoja kapitalistisko iekārtu un tās sabiedrību. Viņš arī radīja latviešu romānu, jo līdz tam buržuāziski rakstnieki bija spējuši dot tikai divus romānus — Kaudziņu «Mērnika laikus», kas ar savu ideoloģiju grīma atpakaļ patriarhālo laukos un Andreja Niedras reakcionāro, kapitalistisku idealizējošo romānu «Liduma dūmi». Mārtiņa Jura u. c. garie vēstījumi tikai vēlti dīžojs ar romāna nosaukumu.

Bez prozas Andrejs Upīts ir pievērsies jau šajā periodā arī lirīkai. Viņa dzejoļi sakopoti grāmatā «Mazās dramās» (1911.). Arī šajā lirīkas grāmatā vērojams Upīša attīstības ceļš. Pirmie dzejoļi vēl atrodas tautiskā romantisma ietekmē. Bet ļoti drīz Upīts no tā atbrīvojas un dod realistiskās dzejas paraugus. Savas dzejiskās skaidrības dēļ daži no tiem kļuvis klasiķi. Kā piem., «No rīta mazā gaismiņā mans tētis lidumā izgāja», «Ataudzīņ» u. c.

Jau sākot ar 1905. gadu parādās Andreja Upīša dramaturģija. Vispirms rodas viņa viencēlieni, kas pa lielākai daļai ir noveļu dramatizējumi. Starp tiem mīnami «Dzimundienas rītā» (1905.) — pārstrādāts pēc stāsta «Pūdera kunga dzimundiena», «Pārcilvēki» (1909.) — pārstrādāts dramatiskā formā trīs satīras par dekadētiem, «Ragana» (1910.) — pārstrādāta komēdija pēc tāda pat nosaukuma noveles, Patstāvīgi kā viencēlieni rakstīti «Amacones» (1913.) un «Nannīna» (1915.).

Visiem šiem viencēlieniem tāds pat raksturs kā «Mazo komediju» noveļēm. Bet jau ar 1911. gadu Upīts pievērsās liela stila dramaturģijai, sarakstot triloģiju: dramu «Balss un atbalss» (1911.), traģikomēdiju «Viens un daudzie» (1914.) un dramu «Saule un tvalks» (sgr. 1914., iesp. 1919.). Šīs triloģijas galvenais svārs vērst 1905. gada revolūcijas reneģatu atmaskošanai. Bez tam šai triloģijai no padomju dramaturģijas viedokļa ir tā liela nozīme, ka šeit pirmoreiz latviešu realistikajā dramaturģijā parādīts revolucionāra cīnītāja tēls.

Kritikas nozarē Andrejs Upīts kļuvis pazīstams ar savām recenzijām «Austrumā». Nostājies uz marksisma bāzes, Andrejs Upīts kļūst par galveno latviešu literatūras audzinātāju. «Kritika ir rakstniecības galvenais veicinātājs», saka Upīts. Ar asu un mēklīnīciski asprātīgu spalvu Upīts nenogūst cīnās pret reakciju un visāda veida diletantismu latviešu literatūrā. No vēlti daļa viņa recenziju saucas «Ar usnu durāms». Upīša literatūras kritika ir cieši apvienota ar literatūras vēstures problemām. Lielākie darbi šajā nozarē viņam līdz pirmajam pasaules karam ir «Studijas un kritikas» divos sējumos (1910. un 1912.), «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture» (1911.), kas aptver latviešu literatūras vērtējumu no 1885. gada līdz 1910. gadam. (Otrreiz izdota pārstrādātā un papildinātā veidā 1921. g.) No atsevišķiem lielākiem kritiskiem rakstiem atzīmējams darbs «Uguns un nakts» (1910.). Šajā rakstā Upīts atmasko Andreja Niedras reakcionāro ideoloģiju latviešu literatūrā, nostādōt tam pretī Raiņi kā revolucionāru cīnītāju.

Jau sākot ar pašiem pirmajiem literārajiem mēģinājumiem Upīts iecienījis arī satīru. Jau 1902. g. «Pēterburgas avīzē» literārajā piedāvājumā parādās viņa «Mazo cilvēku vēstules». Pēc tam atkal un atkal viņa spalva rāda vērtības šajā žanrā. Pa lielākai daļai viņa satīras parakstītas ar pseidonīmu Tāras Annīna. Ar šo pseidonīmu viņš sāk rakstīt arī fabulas, kas vēlāk iznāk atsevišķā grāmatā. Viņa satīra kalpo tiem pašiem mērķiem kā visa viņa literāra darbība.

Bez beletristikām darbiem Upīts daudz devis arī publicistikā. Šeit viņš pieskāries daudziem aktuāliem sabiedriskās dzīves jautājumiem. Šajā žanrā redzamākie darbi ir: «Dzimtenes Vēstnesis un viņa loma latviešu sadzīvē» (1911.), «Jaunā pauzde» (1913.), «Dzejnieks un politiķis» (1914.), «Fanta, laikmets un māksla» (1914.) u. c.

Rosīta ir arī Andreja Upīša redakora darbība. 1912. un 1913. g. Upīts redģējis un izdod almanāchu «Vārds», pūcinādams ap sevi visus latviešu literatūras progresīvos spēkus. Bez tam viņš ilgus gadus redģējis žurnālu «Domā».

Lai spiegtu vērtīgus paraugus latviešu rakstniecībai un lai iepazīstinātu latviešu tautu ar labāko, kas ir pasaules rakstniecībai, Upīts daudz tulko no krievu, vācu un franču literatūras. Redzamākie viņa šā perioda tulkojumi ir Puškina poema «Poltava» (1907.), Gogola «Revidents» (1908.), T-istoijs «Izgūlības auglis» (1909.), Flobera «Salambo» u. c.

Pirmās pasaules karš gan traucēja lielā rakstnieka intensīvu literāro darbību, bet nespēja to aplūstināt. Atkal un atkal radās jaunas un jaunas literāras vērtības.

*) Sk. «Literatūra un Māksla» 46. nr.

„SATIKŠANĀS KRASTĀ”

Juris Pabērzs

Katra diena ir jauns pierādījums tam, ka padomju dzīve kļūst arvien varenāka un skaistāka. Oktobra svētkos to visskaidrāk un labāk varējam saredzēt, jo šiem svētkiem padomju cilvēks veļtīta savu krietnākos sasniegumus. Lieliskas darba uzvaras visās dzīves nozarēs — rūpniecībā, lauksaimniecībā, kultūrā — bija balva, ar ko tauta socialistiskās revolūcijas atceres dienās godināja savu darbu, savu pašizcilību un apņēmību.

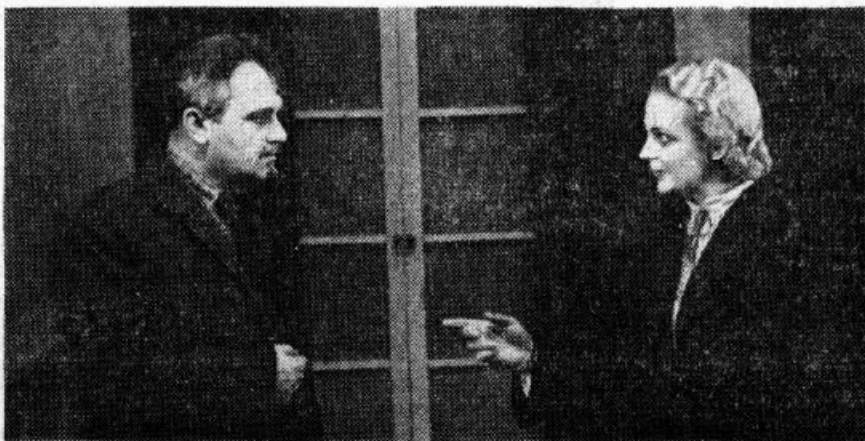
Mēs vienmēr esam gribējuši, lai mums būtu liela un cildena literatura, jo mūsu literatūrai jāredz un jāraida padomju dzīvi, jāredz un jāraida tās nemītīgā augšana un attīstība. Padomju literatūra ir spoguļis, kas attēlo īstenību — padomju cilvēku, viņa darbu un viņa nākotni. Šis spoguļis rūpīgi un prasīgi jāslīpē, jo mēs gribam, lai attēls būtu paties, skaists. Latviešu padomju literatūra drīkst pamatoti lepoties, ka tās darbinieku vidū ir krietni meistari, kas grib un prot izslīpēt labu spoguļi — tādu, kurā padomju cilvēks var sevi saskatīt pilnā augumā, var saskatīt arī savas augšanas perspektīvu. Šis konstatējums pilnā mērā attiecināms uz Jūlija Vanaga jauno lugu «Satikšanās krastā» un šīs lugas inscenējumu Dailes teātrī.

Luga veļtīta darba temai. Tā ir stāsts par cilvēkiem, kas ar savām rokām un savām sirdīm atdzīvina un izceļ no drupām vācu okupantu sagrautu papīra fabriku. Luga ir plaša, daudzpusīga un daudzkrāsaina personāžs, Jūlijs Vanags mums zīmīgi parāda veselu virkni cilvēku — strādnieku, inženieru, partijas un komjaunatnes darbinieku, kuri neatlaidīgi, ciešas apņēmības un cildenas jūsmas apgarotā darbā ceļ un veido savas tautas labklājību. Ļoti pārskatāmi risināta arī Latvijas apstākļiem raksturīgā cilvēka pāraugšanas problēma.

Lūk, inženieris Baidiņš, Staļina premijas laureāts, nopelnījis bagātā skatuves mākslinieka Artura Filipsona skatuviskā izveidojumā. Tas ir cilvēks, kādus bieži jo bieži varam sastapt mūsu republikas rūpniecības iestādēs. Krietni sava aroda pratēji, godīgi un apzinīgi savā personīgajā dzīvē, bet pieraduši dzīvot un strādāt kapitalistiskās sabiedrības apstākļos, viņi tikai palēnām un ar grūtībām ieaug padomju dzīves ritmā un vērienā. Inženieris Baidiņš ir darījis visu, ko prata un spēja, lai nelautu okupantiem fabriku galīgi iznīcināt. Tūlīt pēc atbrīvošanas viņš uzsāk rūpniecības atjaunošanas darbus, izstrādā šīs atjaunošanas plānu, bet visiem viņa pasākumiem ir kapitalistiskās sabiedrības gausums, kūtība un perspektīvu šaurums. Tāpēc kā zināmu personīgu traģediju viņš izjūt to, ka padomju dzīves īstenība aizsteidzas ar savu straujumu un dinamiku viņam garām, prasa ātrāk un vairāk, nekā Baidiņš ir parādījis dot. Bet tieši tas, ka Baidiņš ir godīgs cilvēks, piespiež viņu saskatīt un saprast savu atpalcību un tuvdzību, liek viņam uzsākt straujāku gaitu, lai varētu noturēties līdz tiem, kuri veido jauno dzīvi. Tā veicis inženieris izaug līdz padomju cilvēka līmenim. Baidiņa tēls un viņa pāraugšanas process Jūlija Vanaga lugā parādīts

ļoti spilgti. Par to pelnīta atzinība pienākas kā autoram, tā arī Arturam Filipsonam. Pareizi rīkojas aktieris, pasvītrodams vecās pasaules cilvēka īpašību raksturojumu lugas pirmajā pusē. Tā palielinās distance rakstura augšanai un attīstībai. Līdz ar to tēls kļūst zīmīgāks un iedarbīgāks.

Sevišķi atbildīgi uzdevumi jaunajā inscenējumā Staļina premijas laureātei, tautas māksliniecei Lilitai Bērziņai. Viņai jāraksturo partijas pārstāvja nozīme rūpniecības uzņēmumā. Partijas organizators ir katru kolektīva dvēsele un garīgais centrs. Ar viņa starpniecību izpaužas partijas audzināšana, uz priekšu virzošā loma padomju sabiedrībā. Partijas organizators ir tas, kas rada darbību, augšanai un attīstībai nepieciešamo morālo bāzi. Rakstniekam un ak-

Arturs Filipsons — Baidiņš, Lilīta Bērziņa — Meters J. Lercha foto

tiem, kas tēlo partijas organizatoru, šis tēls jāpācēl tāda augstuma un jāapgaismo ar tādu spožumu, kas atbilstu partijas realitātei, patiesajam svaram mūsu sabiedrībā. So svaru vislabāk raksturo pats autors, savas lugas pirmajā cēlienā teikdams, ka partorgs rūpnicai ir vairāk nekā elektrovilciens. Taču tik augstā līmenī atjaunojamās papīrfabrikas partijas organizatori Meteri lugas autors, ne lomas tēlotāja nepācēl. Tas ir ļoti vērtīgs sasniegums, ko ar Meteres tēlu mums deva Jūlijs Vanags un Lilīta Bērziņa, tomēr gaidījām vēl vairāk. Meteri vēl vairāk nekā līdz šim jāklūst par rūpniecības kolektīva sirdi, un tas ir iespējams arī ar to tekstu, kas ir teikta rīcībā. Piemēram, sapulces laikā Meteres sarunu ar strādniekiem un strādniekiem aktieri un režisuru ir izveidojuši pārāk epizodisku. Tāpēc šīs sarunas patiesā jēga paslīd skatītājam garām, līdz ar to cieš Meteres tēla nozīmība. Vairāk uzmanības partijas organizatorei iespējams veļtīt arī 3. ainā.

Lielisku vecā meistara un rūpniecības komitejas priekšsēdētāja Saknes tēlu izstrādājis nopelnījis bagātās skatuves mākslinieks Luījs Smitis. Šis sniegums katrā ziņā pieskaitāms pašiem izcilākajiem Smita mākslinieciskajās gaitās. Latviešu strādnieka godīgums, lelsirdība, viņa neatlaidība darbā un veselīgais pasaules uzskats ieguva

pat par spekulanta Odina algotni. Pa to laiku, kamēr viņš slaidstājās gar upes krastu, citi cilvēki — gan jauni, gan veci — tepat tuvumā cēla savu fabriku. Darba troksnis kļuva tik spārīgs, ka to sadzirdēja arī dikdienīgais Gusts, un arī viņu jaunā dzīve aizrāva sev līdz. Tas ir tipisks piemērs, kas rāda, ka cilvēks, kura goda jūtas un patiesības apziņa vēl nav pilnīgi izudušas, agri vai vēl nonāk jaunās dzīves cēlāju nometnē, kļūst par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Gusts pāraugšanu rūpīgi parāda šīs lomas tēlotājs Hermanis Vazdiņš. Bet ir cilvēki, kuri vairs nespēj pāraugt, kuru nelietība jau kļuvusi par viņu personības būtību. Arī tādus tipus mēs redzam Jūlija Vanaga jaunajā lugā. Tie ir ķīmijas inženieris Brinkis un spekulants Odins — divi pēc sabiedriskā stāvokļa un izglītības pilnīgi atšķirīgi laudis, taču līdzīgi ar savu nesamierināmo naidu pret tautu. Šis naidis pret tautu arī noved viņus ēbus pie gluži vienāda rezultāta — pie nozieguma.

Kārļa Pabrikas tēlotājs Brinkis ir spilgti un raksturīgi uzzīmēts tāda tautas ienaidnieka tips, kuru gan kļūst ar katru dienu mazāk, bet no kuriem pavisam atbrīvoties mēs vēl nesam spējējuši. Tādi glūnas kā Brinkis vēl ir gan mūsu pilsētās, gan laukos, tie ielīduši gan rūpniecības, gan dažādās iestādēs, rāda saldu un glaimīgu seju, runā maigus vārdus un slepenībā strādā riebiņus darbus. Jūlijs Vanags un Kārļa Pabrikas pelnījuši atzinību par to, ka viņi mums parāda ienaidnieka īsto seju. Tādu tēlu vērojot, mēs iemācāmies ienaidnieku pazīt, atklāt un atmastot, mēs labāk iepazīstam ienaidnieka rīcības motīvus, tadā kārtā kļūstam stiprāki cīņā pret viņu.

Arī Evalds Valters, tēlodams otru tautas ienaidnieku — spekulantu Odinu, savu uzdevumu veic sekmīgi, dod interesantu, krāsu bagātu skatuves tēlu un raksturīgi parāda kaitnieka pretilgos vaibstus.

Gudra, stingra un tālredzīga padomju saimnieciskā darbinieka tēlu prasīgi izveidojis Rūdolfs Kreicums, lielā mērā palielinādams pozitīvā padomju cilvēka lomu šajā izrādē.

Spilgta figura šajā izrādē ir Emilija Bērziņa izveidotā šofere Turbiņa. Šis tēls veiksmīgi bagātināja izrādi ar labas, veselīgas komikas elementiem, tai pašā laikā papildinādams padomju cilvēka raksturojumu.

Arī par pārejēm šīs izrādes dalībniekiem jāsaprot, ka viņi deva visu vajadzīgo un nepieciešamo, lai inscenējums runātu to valodu, ko gribējis pateikt autors un ko grib dzirdēt tauta.

Lugu inscenējis Staļina premijas laureāts, tautas mākslinieks Eduards Smiļģis sadarībā ar režisori nopelnījis bagātu mākslas darbinieci Felicitu Ertneri. Viņi pratuši dot izrādei pareizu idejisko virzienu un raitu, saliedētu scenisko atrisinājumu. Nopietnākas prasības uzstādāmas sakarā ar jau pārrunāto partorga tēlu. Šis tēls ir jāpadziļina, kas sasniezams autora, inscenētāja un tēlotāja ciešā

sadarībā. Ir izrādē citas sīkākas nepilnības, kuras turpmākajās izrādēs viegli novēršamas. Nav pareizi piemēram, ka piestiprina plakatu uz ziņojuma dēļa, tā ka tas aizsedz iepriekš piestiprinātos ziņojumus. Izrādei gar lauru nāk tas, ka otrajā ainā strauji atslābst spēles temps, bet arī šo trūkumu viegli labot.

Vienkārsu, bet gaumīgu, lugas darbībai atbilstošu dekoratīvo ietēru inscenējumam devis skatuves gleznotājs Girts Vilks. Vienīgi trešajā ainā skatuves uzbūve ir mazliet neērta, apgrūtina aktieriem kustības. Izrādes kopējā panākumā liela loma arī komponistam Marģeram Zariņam, kas izrādē atdzīvinājis ar vairākiem skanīgām, masu dziesmas prasībām atbilstošām dziesmām. Īpaši gaiši un optimistiski izskan pēdējā aina, radot izrādes skatītājos īstu vētku noskaņu, kas stiprina mūsu ticību savai dzīvei, darbam un nākotnei.

Iztirzājot Jūlija Vanaga jauno lugu sarunās un sabiedriskās sanāksmēs, vairākkārt ir nācies dzirdēt pārmetumu, ka lugas noslēgums nav izdevies, ka noslēgumam trūkst dramatisko saiprinājuma. Ir pat izteiktas domas, ka šis noslēgums ir nenopietns (Meinhardis Rudzītis Latvijas Padomju rakstnieku savienības un Mākslas lietu pārvaldes rīkotajā sanāksmē š. g. 17. novembrī).

Manuprāt, šie pārmetumi ir nedibināti. Ir taisnība, ka Vanags lugu nenoslēdz gluži tā, kā to prasa klasiskie dramaturģijas principi. Šie kanonizētie principi prasa, lai intrigas un pārdzīvotuma kāpinājuma līnija turpinātos gandrīz līdz pēdējā cēliena beigām. Tikai īsi pirms priekšskara krišanas šī kāpjošā līnija drīkst pārlūzt, dodot vietu atrisinājumam. Vanaga lugā atrisinājums aizņem visu beidzamo ainu. Priekšskaram paceļoties, mums viss jau ir skaidrs. Mēs redzam un jūtam, ka padomju cilvēki ir uzvarējis (un kā gan lai būtu citādi!), ka uz drupu kauzdes padomju cilvēki ir uzcelis savu fabriku, tūlīt nāks pirmā ar jauno elektroenerģiju ražotā produkcija. Uzvarētāji svin līksmus un gausus uzvaras svētkus. Kas šeit ir nenopietns? Patiesība ir tāda, ka skatītājs zālē priecāsas, izjūt vētku noskaņu līdz ar inženieriem, meistariem un strādniekiem uz skatuves. Par to lugas autoram pienākas pateicība.

Par lugas noslēgumu, no dramaturģijas tīri tehniskā viedokļa runājot, nav jāizmirst tas, ka šis noslēgums neaizņem lugas pēdējo cēlienu, bet tikai pēdējā cēliena pēdējo ainu. Jāņem vērā arī, ka Vanags, šo lugu rakstot, vispār nav centies pārāk stingri turēties pie klasiskās dramaturģijas paraugiem. Vanaga luga nav raksturīga drama, tā drīzāk ir dramatisks vēstījums par padomju cilvēku un viņa darbu. Taču, kā to katrs var Dailes teātrī pārlicināties, šī luga skatītāju savīļoj, uz skatītāju iedarbojas, liek tam dzīvē ielūkoties padomju cilvēkā.

Jūlija Vanaga jaunā luga «Satikšanās krastā» un tās inscenējums Dailes teātrī patiešām ir skaista un vērtīga dāvana tautai lielajos Oktobra svētkos, šis darbs droši ierindojies latviešu padomju dramaturģijas pašu izcilāko sasniegumu krājumā.

ARTELA „Brīvais dilnis” LAUDIS

Edgars Damburs

Apvāršņa tālē, cik vien acis ļauj redzēt, izstiepjas Vidzemes jūrmala. Ass ziemeļrietumu vējš dzen krastā niknus viļņus, kas, plīsdami pret akmeņiem, uzsit augstas sāltis.

Mēs esam pie Ainažu-Salacgrīvas arteļa laudim. Arteļa brigades nometnās 35 kilometrus garā joslā no Ainažiem līdz Vitrupei. Lai kājām apstāigātu visu iecirkni, vajadzētu solot gar jūrmalu savas pāris dienas.

Salacgrīva līdz šim bija klusa, maz pazīstams Ziemeļvidzemes jūrmalas miests, uz kuriem laiku pa laikam agrākos gados aizmaldījās pa retam turistam. Man gadijās tur būt 1938. gada vasarā, kad, izmantojot atvaļinājumu, apstāigāju kājām Vidzemes jūrmalu no Soukrastiem līdz igauņu zemei. Tad vēl valdīja kapitalisti un zvejnieki sūrojās par grūtiem laikiem.

— Ko līdz bagāts reņģu loms, ja tev nav to kur likt, — stāstīja vecs zvejnieks, — ik gadus vismaz pāris v ezumu ar reņģēm izgāzu kāpās.

Tagad tas pieder pagātnēi. Salacgrīvā un Ainažos pulsē jauna dzīve. Zvejnieks vairs nav pakļauts spekulantu untumiem un patvaļai. Jūras braucējam nav vairs jāizgāz reņģu lomi smiltājā. Sīkā privatīpašnieka vietā, kas kūtās viens pats ar savu laivu pa viļņu galotnēm, aug padomju zvejnieks — kolektīva biedrs, kas šodien apgādā ar zivīm visu republiku. Pirms svētkiem jau dzirdējām, ka Kolkasraga zvejnieki un zivju fabriku šogad paši pirmie izpildījuši gada plānu. Izceļā vietā tika minēts arī Ainažu-Salacgrīvas arteļis.

Mēs visi esam lasījuši Viļa Lāča «Zvejnieka dēlu», aizrautīgi dzīvojuši

līdz Oskara sūrijam ciniņam par kolektīviem mērķiem, pret spekulantiem. Nabadzīgo zvejnieku grūtā cīņa par savu eksistenci, Puduma un Zviņu ciema ļaudis nesaistījās tikai ar vienu ģeogrāfisku vietu. Tie bija tipiski visai toreizējai zvejnieku pasaulei.

Tas viss nāca prātā oktobra pirmajās dienās, kopā ar Jāni Grantu un Zani Grīvu ciemojoties pie Ainažu un Salacgrīvas arteļa laudim. Mēs pabijām Salacgrīvā un Kuivīžos, satikāmies ar daudziem zvejniekiem, paguvām mazliet ielūkoties viņu skarvajā ikdienas dzīvē. Skarbajā tāpēc, ka zvejnieka darbs arī šodien nav viegls. Doties jūrā, palikt tur dažkārt augām dienām cīņā ar dabu nav sports, ne patīkams laika kavēklis. Tas ir darbs.

Bet, kā tomēr viss izmainījies pašos pamatos! Protams, pāris dienās nav iespējams iepazīties ar visu. Taču tas, ko redzējām, ir tik bagātīgs materials, ka pietiktu ne vien aprakstam, bet stāstam un romanam.

2.

Mēs sēdam Ainažu-Salacgrīvas zivju fabriku vadītāja biedra Treija kabinetā un klausāmies stāstu par lielo darbu un uzvarām.

Biedrs Treijs ir vecs karavīrs. Kopā ar latviešu gvardiem viņš izstaigājis tālūs kara ceļus. Kāviens ar fašistiem pie Maskavas, vadījis rotas politiskās audzināšanas darbu un, kā daudzi citi, grūtājās kaujās izkalies par spīvu cīnītāju.

— Tagad jākaro citā frontē un, es teikšu, jāveic ne mazāk sarežģītas operācijas, kas prasa tikpat lielu iz-

maņu kā toreiz, — saka biedrs Treijs un pasmaida.

Tā tas arī īstenībā ir. Kopā ar tagadējo arteļa vadītāju, biedru Neimani, arī bijušo Padomju Armijas virsnieku, šodien viņi cīnās par to, lai republikas iedzīvotāji saņemtu bagātīgā vairumā zivis. Savu gada plānu arteļis bija izpildījis jau pirms Revolūcijas svētkiem, pie tam ar uzviņu. Tā bija spoža uzvara. Jāiegūmē, kā jūras arāja darbs ne katreiz nosakāms pēc grafika. Neviens nevar zināt, vai rit, vai parīt jau nesāk ārdīties vētra, kas var izjaukt dažu labu nodomu. Tad nekā šausmīgs bula laiks, kas ilgst no jūlija līdz augusta sākumam, kad no jūras nekā nevar izsmelt. Bet ja zivju fabriku jau iepriekšējā kvartālā plānu bija veikusi par 251%, tas nozīmē, ka cīņa vainagojusies ar uzvaru.

Par visu to varētu pastāstīt saistošus epizodus. Tas, ko dzirdējām no biedra Treija un zvejniekiem, mūs ievēda brāzmainā, spilgtu notikumu bagātā dzīvē.

Tāds zvejnieku arteļis ir pavisam jauna parādība. Stāsts par to ir arī reizē stāsts par būtiskajām izmaiņām ražošanā, ļaužu savstarpējās attiecībās un attieksmēs pret darbu. Runājot ar vecajiem zvejniekiem, apjautām, cik sarežģīts ir dzīves attīstības process. Cīņa starp veco un jauno nenorit viegli. Tajā lielā loma tādiem ļaudim, kāds ir biedrs Treijs un krietnie zvejnieki — Kuivīžu ciema brigades vadītājs Mārtiņš Līdaks, labākais lašu vilcējs Johans Bērziņš, Richards Bērziņš, Mežgals un citi. Par katru varētu uzrakstīt īpašu stāstu, tik bagātīga un daudzveidīga ir viņu dzīve.

Zvejnieka dēls Oskars ciniņās par mirdiem. Tas toreiz bija tāds jaunievedums, par kuru vēl smējās un nosauca par puikas iedomām. Ka ar mirdiem tiešām tā bijis, apstiprināja arī paši zvejnieki, bet kas gan šodien vairs šaubās par mirda lietderīgumu? Tāpat tagad tas ir bijis ar stāvvadiem, ar kuriem zvejnieki smel no jūras tonnām zivju.

Kas ir stāvvads? Mēs pirmo reizi ar šo ipatv ierīci iepazīties tikai Salacgrīvā. Tagad neviens zvejnieks nešaubās par stāvvada labumu, bet ne tā tas ir bijis sākumā. Klausoties biedra Treija stāstu par to, kā gājis ar stāvvadu pirmajās dienās, nāca prātā Oskars. Daudz kas te atgādināja «Zvejnieka dēla» lappusei.

Lūk, vienam atkal vajadzēja būt pionierim, lauzt pirmajam ceļu, pierādīt, ka lieta var iet.

Stāvvadus pirmie sākuši pielietot pārējo padomju republiku zvejnieki. Tā izcelšanās vieta ir kaut kur ziemeļu novados. Kad biedrs Treijs atnācis strādāt Ainažu un Salacgrīvas arteļi, viņš nolēmis pamēģināt šo racionālo jaunievedumu arī Baltijas jūrā.

Lūk, kā tas notika.

Pavasari atbrauca kāds inženieris, specialists stāvvada tehnikā, sīki paskaidroja, kā taisāms šis brinuma tīkls, un atkal devās prom. Stāvvadu arī pagatavoja. Tas bija tik liels, ka vajadzēja vest jūrā ar trim motorlaivām. Pat pieredzējušākie zvejnieki kratīja galvas: nekas labs tur nav sagaidāms. Dažs labs pasmējās:

— Kreiseri uztaisījuši, domā uz reizes puspasauls sabāzt tajā.

Pat Mārtiņš Līdaks nogrozīja galvu: — Velti vien, dēls, esam pūļējušies. Pats redzi, ka ar tādu mužekli nekas nav padarāms. Piesmēja mūs.

Val tiešām skeptikiem būtu taisnība? Tas nevarētu būt, ka Baltijas jūrai stāvvads nav piemērots. Kaut kas nav pareizi iegaumēts, piemirsts kāds svarīgs sīkums.

Sāka visu lietu atkal no gala. Par spīti zobgaļu piezīmēm, Treijs nerimās ātrāk, kamēr kļūdu atrada. Kaut kas tiešām nebija pareizi apēsts. Stāvvadu salāpāja un ielauda par jaunu jūrā. Šoreiz tikai retais noticēja, ka tur kaut kas iznāks. Pēc dažām dienām atkal viri devās pārlūkot savu rokdarbu. Dažs labs sminēja: — Skaidrs, ka tukšs.

Bet tavu brīnumu... Stāvvads bija pilns ar sidrabainām reņģēm. Tādu lomu neatercerējis redzējuši pat vecākie zvejnieki. Motorlaiva pēc motorlaivas nāca malā ar pilnu kravu, tur sanāca ap 50 līdz 60 tonnām. Uzvara bija izkarota.

Tagad neviens vairs nešaubās, ka ar stāvvadu iespējams zvejot arī Baltijas jūrā.

Tas ir tikai mazs epizods, kas raksturo, cik bagāta dzīve šodien kūš zvejnieku ciemos.

3.

Ainažu-Salacgrīvas zvejnieku arteļim vēl ir pavisam īsa vēsture. Tas nodibinājies tikai šogad februārī uz bijušā kooperatīva pamatiem. Pirmajās dienās dažs labs šaubījās tāpat kā par stāvvadu.

— Vilks viņu sazina, ko tas arteļis zvejniekam dod, — runāja skeptiskākie.

Arteļa dibināšanas sapulce bija visai karsta. Ka kopā strādājot zvejnieks var tikt daudz tālāk, to saprata ikviens. Arī pieredzē mācīja, ka, uz savu roku vien braucot jūrā, tikko var sazvejot bada tiesu.

LATVIEŠU TAUTAS INSTRUMENTU ORKESTRIS

Oktobra revolūcijas 30. gadadienas priekšvakarā mūsu mākslas dzīve kļuva bagātāka ar jaunu kolektīvu — tautas instrumentu orķestri.

Doma par latviešu tautas instrumentu orķestra nodibināšanu radusies jau sen un cilāta vairākkārt. No 1927. g., kad arī es sāku interesēties par mūsu dzimtenes tautas instrumentiem, man par to nācās dzirdēt nevienu reizi vien. Dažas organizācijas un atsevišķas personas kaut ko ir darījušas šini virzienā, tomēr šie pasākumi kaut cik redzamus panākumus nav devuši. Tas ir diezgan dīvaini, sevišķi tadē, ka tautā līdz šai dienai pietiekami dažādu muzikas instrumentu un spēlētāju.

Kā izskaidrojams, ka visi mēģinājumi dibināt tautas instrumentu orķestri līdz šim nav devuši reālus panākumus?

Es neņemot spriest, vai līdz šim mēģinājumi dibināt orķestrus gājuši pareizu ceļu, vai nē. Tagad, kad latviešu tautas instrumentu orķestris pie Latvijas PSR Valsts filharmonijas ir nodibināts un jau iesaistījies mūsu zemes koncertu dzīvē, pilnīgi saprotama tam veiktā interese; pilnīgi dibināts jautājums, kā varēja panākt to, ko līdz šim nav izdevies sasniegt.

Tautas muzikanti visbiežāk būvē sev instrumentus tā, kā viņiem diktē viņu muzikālā gaume un dzirdē. Sakarā ar to instrumentu skaņojums (bieži arī ārējais izskats) un izpildījuma paņēmieni tautas muzikantiem ir savdabīgi. Bet kurā katrā orķestrī, lai arī kādas instrumentus tas pārstāvētu, tiem jābūt vienādi skanotiem un ar vienādu skaņojuma tīrumu, kas, protams,

S. Krasnopjorovs,
tautas instrumentu orķestra
mākslinieciskais vadītājs

nav sasniedzams, izgatavojot instrumentus primitīvi un bez akustikas likumu zināšanas. Tāpat spēles paņēmieniem jābūt sakārtotiem zināmā sistēmā. Tas ir pirmais priekšnoteikums.

Tālāk, runājot par tautas instrumentu orķestri, daudzi uzskata tā dibināšanu par kaut kādu vecu, aizmirstu muzeja reālu atjaunošanu. Tā ir liela kļūda. Laiks nestāv uz vietas un līdz ar viņu iet uz priekšu arī muzikas mākslas attīstība un uzstāda muzikas instrumentiem vienmēr jaunas un jaunas prasības. Ja pirms 200 gadiem, piemēram, 6 stīgu kokle pilnīgi apmierināja kā klausītāju, tā arī izpildītāju, tad tagad tā neizpildīta vai apmierināta pat iesācēju. Tas pats ir arī ar citiem instrumentiem. Mūsu muzejos daudz veclaiku tautas instrumentu, bet neviens neiedomājas sastādīt no tiem orķestri. Mūsu laikos katrs veclaiku tautas instruments pirms uzņemšanas orķestrī, kas atbilst tagadnes izpratnei, zināmā mērā jāmodernizē, t. i., jāpieskaņo pašreizējiem muzikas apstākļiem. Ja tāda modernizācija neiznāca un neatnāca instrumenta nacionālās un raksturīgās īpašības, tas tikai iegūst lielāku vērtību. Tādu modernizāciju pārdzīvoja visi tautas instrumenti, kuri tagad sastopami orķestros. Tagad plaši izplatītās mandolīnas, ģitāras, balalaikas un c. ne vienmēr ir bijušas tādas, kādas mēs tās redzam. Vēl pirms 80 gadiem par krievu balalaiku zināja tikai tik daudz, ka tā ir rets instruments ar muzikāli nepatīkamu skaņu. Tikai pēc tam, kad to modernizēja, balalaika kļuva par tādu, kāda tā ir pašreiz — lokans un kustīgs chromatiskais instruments ar trim stīgām, kuru var pilnīgi droši lietot orķestrī. Tādu modernizāciju neapzinīgi izdara arī tautas instrumenti, pavairojot stīgu skaitu, uzlabojot rezonatoru, izmeklējot labāko materiālu.

Tautas instrumenta skaņu apjoms nav plašs un arī tad, ja tas būs paplašināts iespējamās robežās, instruments nespēs apmierināt visas orķestra reģistra prasības. Pilnīgi saprotams, ka orķestrī nevarēja sastādīt tikai no viņiem, iekāms nebija konstruēti citi veidi — alts, čello un kontrabass, kuri paplašināja skaņu apjomu. Arī tautas instrumentu orķestros vajadzīgi vairāki instrumentu veidi.

Tie bija galvenie apsvērumi, no kuriem vadījās, organizējot latviešu tautas instrumentu orķestri, un gūtās sekmes pierāda, ka nebija kļūdījies. Vēl daudz darba priekšā, bet arī padarīts dod tiesību teikt: latviešu tautas instrumentu orķestris jau pastāv un skan.

Orķestrī ir divas lielas grupas: stīgu instrumentu grupas. Stīgu instrumentu grupā ietilpst: kokles un ģitāras, pūšamo instrumentu grupā ietilpst — stabules un ganu ragi. Koklēm četri veidi jeb tipi — pikolo, soprano, tenors un bass. Ģitāras dalās mazās, lielās un kontrabasos. Stabuļu veidi — pikolo, soprano, alts un tenors un ganu ragu — soprano un alts. Visiem šiem instrumentiem vie-

nāds skaņojums un, apvienoti orķestrī, tie dod labu skaņu un diezgan plašu skaņu apjomu. Izdarīta arī spēles paņēmieni sistematizācija, kas deva labus panākumus, apmācīto orķestra jaunos kadru. Tuvākajā nākotnē orķestri paredzama vēl tauru, buku ragu, āžu ragu un citu instrumentu uzņemšana, kas palielinās orķestra skaņas stiprumu, tembru un nokrāsu bagātību. Netiks aizmirsti arī sitamie instrumenti, kas arī dos orķestrim zināmu nokrāsu dažādību.

Instrumentu modernizācijas darba gaitā man nācās dzirdēt dažas balsis, kas izteica šaubas, vai visi instrumenti, kas sastopami tautā, ir tiešām latviski. Te nav un nevar būt šaubu: ja instruments ieviesies un dzīvo tautā dažus gadu simteņus, kaut tas arī būtu nācis no citām tautām, viņš pārveidojoties iegūst tās tautas muzikas mākslas raksturīgās īpašības, kurā tas atrodas. Nav šaubu, ka krievu balalaika pavisam nav krievu instruments, bet ir XIII gadsimta tataru ievests. Vai, piemēram, mūsu kokle: — visas slavju un Baltijas tautas spēlē uz līdzīgiem instrumentiem, kuru princips — koka rezonators ar dažām stīgām, bet katrā tautai ir savas raksturīgās savādības spēles paņēmieni, skaņojumā un arī instrumenta ārējā izveidojumā, un, protams, latviešu kokle nav vācu «clara» vai krievu «gušļi».

Dzirdēja vēl bažas: — vai jaundibinātais orķestris ar visiem dažādu veidu ieb tipu instrumentiem skanēs latviski. Šīs bažas ir nepamatotas. Mans uzdevums ir: sakopot orķestrī visus latviešu tautas instrumentus, pakļaujot tos vienādam skaņojumam un vispār visām orķestra prasībām, izkopt orķestra tehniku tāda augstumā, lai orķestris varētu izpildīt katru tam uzrakstītu partitūru. Kādu noskaņojumu diktēs partitūra orķestrim, tā arī tas skanēs. Noteicošais vārds orķestra skaņas latviskumā — mūsu latviešu komponistiem.

Noslēdzot manu īso pārskatu par orķestra dibināšanas darbu, gribu pasvētrot, ka bez nepieciešamajiem līdzekļiem šis darbs, bez šaubām, nebūtu veikams. Bet šeit vajadzīgi lieli līdzekļi, un neviens privāts entuziasts nespētu šo lietu financēt. Tā arī pa daļai var izskaidrot, ka līdz šim tautas instrumentu orķestra lietā nebija panākumu: buržuāziskās valdības šai lietai nevēlēja vajadzīgo vērtību, nebija arī vajadzīgo līdzekļu. Tikai Padomju Savienībā tautas instrumentu attīstība nostādīta vajadzīgā augstumā, jo valdība un partija, pilnīgi pamatoti norādot uz šīs lietas lielo nozīmi valsts vispārējās kultūras attīstībā, vēlta tai pietiekami lielus līdzekļus. Skaidrs pierādījums tam ir tas, ka gandrīz visās Padomju Savienības republikās nodibināti un pastāv tautas instrumentu orķestri. Tagad šis robs būs aizpildīts arī pie mums.

LUGA PAR LIELO OKTOBRA REVOLUCIJU LATGALES TEATRĪ

Par godu Oktobra revolūcijas 30. gadadienai Valsts Latgales Dramas teātris izrādīja Borisa Lavreneva lugu «Lūzums».

Boriss Lavrenevs lugā «Lūzums», atēlojot notikumus ar kara kuģi «Aurora» («Zarja»), par pamatu ņēmis kara kuģi «Aurora», kas ievadīja Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas notikumus. Lugā rādīta šī kuģa komandas varonīgā cīņa par revolūcijas uzvaru. Teatra ansamblis mākslinieciskā vadītāja Antona Varslavasa vadībā lugas «Lūzums» sagatavošanu pabeidza pirms paredzētā termiņa. Pirmizrāde notika Oktobra svētkos Rēzeknes kultūras namā un guva daudzo skatītāju nedalītu atsaucību.

Svētku dienas teātris sniedza šīs ievērojamās lugas četras izrādes, no tām divas brīvizrādes.

PADOMJU MUZIKAS KONCERTU CIKLS KONSERVATORIJĀ

Mūsu Valsts konservatorijas studenti par godu Lielajai Oktobra svētkiem laikā no 3.—16. nov. sniedza 9 koncertus. Tajos piedalījās kameransambli, koncertmeisteri, vokāļi un instrumentālās muzikas solisti kļuva labākie audzēkņi, arī apdāvināto bērnu vidusskolas klase. Koncertu programās bija latviešu un citu padomju komponistu skaņdarbi. Starp tiem daudzus Rīgā dzirdējām pirmo reizi.

Sarīkojuma noslēgumā 16. nov. notika Konservatorijas studentu simfoniskā orķestra koncerts. To ievadīja R. Gliēra siltu jūtu caurastā uvertūra «Tautu draudzība». N. Mjaskovska simfonietā stīgu orķestrim nes sev daudz jaunu gaīšu, skaņu valodā izteiktu domu. Ievads un deļa no Hačaturjana baleta «Gajane» laistās nokrāsu bagātībā. Visu šo skaņdarbu atskaņojums prasa no orķestra lielu tehniku veiksmi. Audzēkņu orķestris diriģenta doc. D. Kulčova vadībā jau ir droši tika visām grūtākajām vietām pāri, sniedzams, kaut arī vietām vēl pasmaģu, šo skaņdarbu pārliecinošu iztulkojumu.

Koncerta otrajā daļā dzirdējām Jāzēpa Mediņa «Simfonisko uvertūru», Alfrēda Kalniņa latvisku gleznu pilno «Mana dzimtene» un Jēkaba Mediņa vijģo «Stabulnieka dziesmu». Kā pēdējo Konservatorijas audzēkņu koris un orķestris prof. Jēkaba Mediņa vadībā izpildīja Jāzēpa Mediņa krāšņo, sviniģo, gavilēs skanošo kantāti «Ziedošā dzimtene».

J. Mālnieks

KĻŪDAS IZLABOJUMS

«Literatūras un mākslas» š. g. 46. nr. rakstā «Dzīves varonības tematika» ieviesusies iespaidīgāda. Pieminēts mākslinieks Medvedjevs, jābūt — Matvejevs.

Tautas instrumentu orķestra pirmais koncerts Operas un baleta teātrī š. g. 6. novembrī

B. Vdovenko foto

Dažas piezīmes par Francijas pretošanās kustības literatūru

Kara sākumu 1939. gada rudenī franču literatūra uzņēma divējādi: no vienas puses, tas taču bija karš pret hitlerisko Vāciju, pret fašistisko Ieburcēju — tāpat pateicīgs materiāls progresīvam rakstniekam; no otras puses, visiem godīgiem frančiem bija skaidrs, ka viņu tēvijas liktenis atradās reakcionāru mincheniešu rokās, kas centās laupīt karam tā principiālo antifāšistisko raksturu, visur izvirzot skaidrus imperialistiskus lozungus. Tāpēc progresīvākie elementi franču literatūrā ne labprāt vēlējas atbalstīt ar saviem darbiem valdošās politiskās kļūdes tumsās machinācijas.

Pēc Petena kapitulācijas franču literatūras progresīvie elementi ieņēma skaidru pozīciju. Un te izrādījās, ka vairums nozīmīgu rakstnieku, ieskaitot arī veco paaudzi — Romenu Rolanu, Rožē Martenu di Garu, Diamelu, Vildraku un citus — bija palikuši uzticīgi savai tēvijai tās grūto pārbūvējumu dienās. Nodibinājās nelegāla rakstnieku nacionālā komiteja, kurā ietilpa Dekurs, Luijs Aragons, Vildraks, Fransuā Moriaks un jaunie rakstnieki Verkors, kas tieši tajās dienās uzsāka savas rakstnieka gaitas.

Pretošanās kustības sociālais pamats bija ārkārtīgi plašs. Lai gan kustības pirmajās rindās atradās Francijas strādnieku šķira un tās avangārdi — komunistiskā partija, pretošanās kustībā piedalījās arī daļa buržuāziskās inteliģences. Tas bija tīri saprotami. Kamēr daļa vadošo tresās republikas buržuāzisko politiķu atklāti pārdevās okupantiem, tas bijušie piekritēji masās — franču vidējā un sīkā buržuāzija un zemniecība — asi sajūta hitleriešu laupītāju imperialisma spaidus. Pretošanās kustībai pieslēgās arī daļa «lielās varenās Francijas» ideologu no labā spārna, laudis, kas grupējās ap Žoržu Mandelu, kuru spilgtākais pārstāvis literatūrā ir Fransuā Moriaks.

Tāpēc nav brīnums, ka pretošanās kustībā ietilpstot rakstnieku darbi sludināja cīņu pret okupantiem no dažādiem viedokļiem, dažādi izskaidroja kara būtību un, pats galvenais, puda dažādus diametrāli pretējus priekšstatus par atbrīvotās pēckara Francijas

likteniem. Ja viena daļa rakstnieku karu uzskatīja kā cīņu pret fašismu, citi propagandēja vienīgi sīktu preteību pret «Vāciju, Francijas mūženo ienaidnieku». Toreiz, kara un okupācijas laikā, arī šādi nostājai bija noteikti progresīva nozīme, jo tā mobilizēja plašās iedzīvotāju masas cīņā pret hitlerisko Vāciju. Taču tas bija tikai toreiz. Jau franču tautas varonīgās cīņas izskaidrojumi pretošanās kustības divu virzienu rakstnieku darbos bija dažādi. Ja Luijs Aragons, attēlojot savas dzimtenes cīņu pret vāciešiem, raksta, ka «šis karš pārvērtis katru caurmēra francūzi par Herkulesu», tad Zans-Pols Sarts sniedz pavisam citu uzverti. Tautas masu apzinīgums, šķiriskās antifāšistiskās apziņas nozīme viņam liekas nesvarīga. Vienkāršais cilvēks nemaz nav spējīgs pārvarēt par Herkulesu. Franču strādnieku uzvaroņdarbiem mudināja nevis apziņa un patriotisms, bet... liktenis.

Pretošanās kustības lielais dzejnieks Luijs Aragons, Pols Eliars, kā arī rakstniece Elza Triole pratuši attēlot franču tautu patiesīgā gaismā un pareizi uztvert pretošanās kustības literatūras nozīmi. Savos darbos viņi rāda franču tautas isto seju, attēlo cilvēku, kurš izrādījis spējības pretoties vācu ieburcējam, padzīt to no savas zemes un nepadoties Višī nodevju ietekmei. Šie rakstnieki savu personāžu tēlojumā un franču dzīves apstākļiem pieiet no kritiskā realisma pozīcijām.

Nemot vērā to, ka pretošanās kustības kreisais virziens, kas tuvs strādnieku šķirai, padomju lasītājam ļabi pazīstams (šeit jāizrāda uz Aragona un citu rakstnieku darbu tulkojumiem), mūs šeit interesēs it sevišķi tā pretošanās kustības literārā virziena idejiskā attīstība pēckara gados, kas iekļāvās kustībā nevis tāpēc, lai pēc vāciešu padzišanas tālāk padziļinātu Francijas demokrātizāciju, bet gan lai atjaunotu pirmskara Franciju.

Šī virziena idejisko pārstāvju starpā izdalās jaunie rakstnieki Zans Briļers, plašāk pazīstams ar pseidonimu Verkors.

Verkors pats stāsta par sevi, ka viņš tikai nejauši kļuvis par rakstnieku: vi-

G. Cirulis

nam trūcis metodisko literatūras zināšanu, universitātes izglītības, noteiktas idejiskas pārliecības. Strādādams par burtliki, viņš 1941. gadā okupācijas pārdzīvojumu ietekmē sarakstījis savu pirmo romānu un pēc tam kopā ar rakstnieku Pjeru Leskiru kļuvis par visā pasaulē pazīstamās «Pusnakts izdevniecības» dibinātāju, ap ko pulcējās visa pretošanās kustības literatūra. Cīņu pret fašismu viņš netver šķiriski, sociāli. Taisnīgās lietas uzvara, pēc viņa domām, rodas cīņā starp moralisko un amorālo. Viņa daiļradei piemīt ļoti daudz tipisku franču sīkburžuāziskā humanisma elementu ar tā «vispār un visur derīgiem» jēdzieniem un priekšstatiem.

«Cienība uz cilvēku un cienība uz cilvēku dzīvību, — raksta Verkors, — ir nedalāmi jēdzieni. Bailēm no draugu nāves jābūt stiprākam nekā bailēm no paša nāves.» Ja arī atzīst, ka šis humanisms vācu slepkavu okupācijas laikā kalpoja taisnības lietā, tad nevar neatzīmēt, ka šī humanisma vispārējās frazes varēja izmantot un patiešām arī izmantoja uz apsūdzības sola sēdošo kolaboracionistu aizstāvēšanai.

Visām Verkora kara laikā sarakstītajām grāmatām ir viena tema: cilvēka gara šķīstums. Tā tas ir viņa darbā «Jūras kļums», tā arī grāmatā «Nakts ieroči». «Gara uzdevums ir nekad nepadoties notikumiem. Es pasvīroju: notikumiem, ne tikai tirānijai.» Un ja, no vienas puses, šāds kategorisks imperatīvs cilvēka garam okupācijas laikā palīdzēja stiprināt pozīciju pret ieburcēju, tad pati principiālā nostāja «garam jāpretojas notikumiem» ir ļabi pazīstamās buržuāziskās «gara neatkarības» pamatdogma.

Novelē «Zvaigzņu gājiens» kādu cilvēku nogalina viņa paša draugi — franču kolaboracionisti, gara netirības iemiesojumi. Taču prasība pēc gara tīrības ir partējiski progresīva vienīgi par tik, par cik tā sakņojas pretošanās kustībā. Šodien šis pats Verkors esējā par «šķīstības priekštečiem» raksta ļoti miglaini, ka «jāattīsta harmoniska,

visu pasauli aptveroša ideja, kurai jāvada cīņa pret arvien pieaugošu propagandu par labu cilvēka atkarībai no viņa tumšajiem instinktiem». Šis esejis mēģina retrospektīvi pierādīt, ka pretošanās kustības nolūks bija franču gara šķīstības izcīnīšana, bet nevis materiālo labumu iekarošana. Marksistiski izglītotam lasītājam Verkora valoda nav sveša: tā spoguļo «harmoniju» un netieši pārmet apgarotības trūkumu cīnītājiem par plašākās tautas masas materiālo labklājību.

Pretošanās kustībā jau 1941./42. g. darbojās grupa rakstnieku, kas cīņu pret okupantiem, tā sakot, idejiski nopamatoja. Tie bija Zans-Pols Sarts, Albers Kami, Žoržs Bataijs, Moriss Blanso un Raimons Kieno. Savu pasaules uzskatu tie pēdēji instancē dibināja uz Nišes un Bergsona mācību. Būdami dekadenti, viņi pieslēgās tā sauktajam «eksistencialismam», savos darbos viņi aizstāv domu, ka cilvēka eksistence ir neizvairāma, bezgaumīga, absurda un ne ar ko neattaisnojama. Tāpēc šī eksistence nav atdalāma no riebuma sajūtas un var izraisīt tikai naidu. Pasaule pati nav domāta cilvēkam. Šī filozofija aizved cilvēku kaut kādā miglainībā un transcendentālismā, dziļā subjektivismā — ar priesterību aizņemtā erotika.

Šī skola pēc kara kļuva par visāda veida reakcionāru inteliģentu tribīni. Raksturodams šo rakstnieku lomu pašreizējā Francijā, rakstnieks Kiods Morgans nesen atzīmēja laikrakstā «Les lettres Françaises»:

«Savā laikā bīstamākā reakcija koncentrējās ap «Action Française» un vecā tradicionālā labā spārna vadoņiem. Viņu skaidrajai nostājai šodien nav ne mazāko izredžu uz panākumiem. Kurš tad šodien kalpo šīs reakcijas interesēm patiešām efektīvi? Vai Fransuā Moriaks? Nekādā ziņā ne. Viņš sludina tikai jau pārliecinātiem, bet nevar pārliecināt pretiniekus vai svārstīgos... Kreisajām aprindām visvairāk kaitē tie, kas zem cilvēka dzimuma apraudzības maskas sēj šaubas un bezcerību. Neatkarīgi no tā, vai viņu nolūki ir godīgi, vai nē — šādi laudis kļuvis par tirānijas spēku atbalstītājiem.»

Francijas okupācijas laikā Albers Kami sarakstīja divus darbus: lugu «Pārpratums» un romānu «Svešinieks».

Lugā «Pārpratums» kāds vīrs pēc 20 gadu ilgās prombūtnes atgriežas mājās. Viņš tagad bagāts; savai mītei un māsai viņš nes laimi un labklājību. Taču viņš nolemj ierīzēties viesnīcā kā vienkāršs caurbraucējs un savu vārdu atklāt tikai tad, ja kāds viņu pazīs. Bet viņš nezina, ka viņa māte un māsā meža nogalināt un aplaupīt bagātus ceļniekus. Jau pirmajā naktī viņas nonāvē bagāto viesli un iemet tā līķi upē. Lugas morāli beigās izsaka vecais māsas sulainis, slepkavības līdzdalībnieks: liktenis ir vienīgais cilvēka dzīvības noteicējs.

Sajā Kami lugā mēs jau redzam noteiktas «eksistencialisma» raksturīgas iezīmes: cilvēku attēlo kā bioloģisku produktu, kā bezprātīgu dzīvnieku, padotu stichiskiem spēkiem, zemapaņai, tumšiem instinktiem un, protams, arī liktenim, ko tas nevar grozīt.

Romānā «Svešinieks» Kami it kā apcer sociālu temu. Sajā grāmatā viņš attēlo kāda cilvēka likteni, kas ar savu dzīvesveidu nonācis konfliktā ar franču buržuāzisko sabiedrību. Taču varoņa savrupējā opozicionārā izturēšanās neizriet no sociālajiem apstākļiem, viņa atrautība no pasaules ir tverta metafiziska, jo ar labāko gribu nevar iedomāties tādu cilvēku sabiedrību, kas varētu absorbēt šo tipu, nevienu valodu, kurā varētu saukt istā vārdā viņa attieksmes pret māti un mīļāko. Dekadentiski sensuali ir autora tēlojumi par grāmatas varoņa seksuālo dzīvi. Seksuālā mīlestība autoram liekas visu cilvēku savstarpējo attiecību pamats.

Tā mēs redzam, ka Kami, Sartra un visu pārējo «eksistencialisma» literāro pārstāvju sludinātā dzīves filozofija nav nekvas cits kā vācu eksistencialisma — fašisma teoretiskās bāzes — papildināts izdevums...

Nav tāpēc brīnums, ka šī virziena pretošanās kustības literārie pārstāvji piesiejas tiem spēkiem, kas par katru cenu mēģina apstādināt Francijas politiskās un sabiedriskās dzīves demokrātizāciju, bet kas laimīgā kārtā nav valdošie tagadējā Francijā.